

EGY PRÁGAI ÚT

SZLOVENSZKÓ KÉRDÉSEINEK vizsgálata közben ma már elengedhetetlen föltétel, hogy Prágára is figyeljünk. Ez volt a jelen sorok írójának alapgondolata, mikor Prágába ment.

A modem Prága sokrétű élete nem hívja föl feltétlenül a cseh-szlovák viszonyra a távoli szemlélő figyelmét s a cseh társadalom is eléggé apolitikus beállítottságú: így a tárgyilagos szemlélő, ha nem akar föltétlenül eltemetkezni a cseh múltat és jelent megjelenítő könyvek holt anyagába, inkább az atmoszférából érzi meg ezeket a kérdéseket. Talán sehol sincs oly nagy hasadás múlt és jelen között, mint éppen a cseh életben és ez a hasadás sehol se oly tudatos, mint itt: és bármennyire sok van a mai cseh életben is a népet heroizáló multszázadi nacionalizmus lendületéből, mégis a történet világa és a mai élet közti űrt itt aktuálisabbnak érezzük, mint bárhol másutt. A mai Prága ismerete viszont a „histoire contemporaine“, a cseh múlt és jelen, a cseh történet és társadalom szempontjából egyformán hasznos tanulmány — és ha Párizs Franciaország, úgy a mai Prága némileg a legtisztább képet adja a cseh életről és társadalomról. Ennek önmagában való, objektív szemlélete sokkal inkább hozzásegít a cseh élet és politika tárgyilagos megismeréséhez, közeli meglátásához, mintha előre való elhatárolásokkal, föltételezésekkel szűkítenénk megfigyeléseink körét.

Ilyen gondolatokkal indultam Szlovenszko földjéről Prága felé. Régi úti emlékekből, elsuhanó benyomásokból már ismertem Prágát. De ezek az emlékek inkább ennek a nagyon szép városnak történeti és művészi emlékei felé szálltak vissza. És a régi Prága a maga különleges szépségeivel, ódon utcáival, gót és barokk templomai-
val, palotáival, bonyolult és festői fekvésével igen alkalmas volt arra, hogy feledtesse a jelent és a politikát. Prágának ez az esztétikai látása, finom hangulatainak megérezése, Rainer Maria Rilkének a régi Prágát dicsőítő versei ma mégsem keltenek akkora visszhangot az utas szí-
vében, mint azelőtt. Ma mindenki inkább fordul a jelen lüktető élete felé s ez természetes is: hiszen aki a cseh nép emelkedésének, terjeszkedésének, uralmának lényegét, eszmei, anyagi és társadalmi hatóerőit ismerni és érteni akarja, nem érheti be azzal, hogy csak távolról szemlélje Prágát és Csehszlovákiát. A könyvek, az újságok, a nyomtatványok sok mindentről adhatnak képet, — de ez a kép kissé színtelen, élettelen, mozgás- és távlatnélküli marad és hiányzik belőle

a közvetlen élmény igézete. Ma oly gyakran halljuk azt a korholást, — épp a leghivatottabbak részéről — hogy nem ismerjük eléggé új szomszédainkat. Ezzel a szemrehányással szemben szívesen utalunk arra, hogy mennyire figyeljük a régi Felvidék, a mai Szlovenszko gondjait s talán épp ez az oka, hogy mindenben Szlovenszkon át nézzük Csehszlovákiát. Ebben a szemléletben viszont mennyi még ma is a realizmust és a konkrét tennivalókat pótló romantika! — épp Prágában, de tán Szlovenszkon is látni, hogy ez a sok irreális, romantikus, távolról fölrajzolt képlet mennyire idegen a valóságtól s hogy a mai Szlovenszko kérdéseinek konkrét és beható ismerete mily lehetetlen így, elméleti úton, a távolból, a mai Prága és a cseh múlt és jelen, a cseh szellem és társadalom komoly ismerete nélkül. Ezek a szlovenszkoí kérdések, a föld és népei lelki és gazdasági kérdései gyakran révülnek föl a magyar tudat határain. De a részletekig alig merészkedik valaki. Nem irigység és szemrehányás mondatja velem: de Erdély felé sokkal nagyobb szeretettel és érdeklődéssel fordul a magyar társadalom, mint Szlovenszko felé. Talán igen részes ebben az erdélyi irodalom népi varázsa s az erdélyi szellemiség közelmúlt nagy befolyása is. Ma Szlovenszko nem mutathat föl oly eredeti és „népi“ kultúrát, mint Erdély; hiszen Szlovenszko felől még ma sem múlt el az „emigránsok és dilettánsok“ kulturális uralma. De a magyar köztudatnak nem szabad elfelednie azt, hogy ez a föld adta talán a legnyugatibb kultúrát és művészetet a régi Magyarországnak s a csöndes fejlődés folyama még ma sem szakadt meg. És a Szlovenszko-ra vonatkozó ismeretek emellett túl felületesek és halványak is és az apró, de oly jelentős és sorsdöntő ismeretek, e tények, adatok, rejtett jelenségek megfigyelése elsikkad, nagyhitű publicistáink, szakértőink lassan már alig-alig tudják, (hisz a tájat, népét, nyelvét hallomásból is alig ismerik), hogy mi is a magyar vagy szlovák élet Trencsénben, Liptóban, Eperjesen, Lőcsén, Rimaszombaton. Pedig ezeknek az apró részleteknek alapos ismerete nélkül nehéz az előrehaladás és a javulás. Ma ezeket a részletismereteket lehetetlen elképzelni az új világ, Prága és a cseh dolgok tanulmánya nélkül. És itt lép föl aztán Prága és Szlovenszko viszonyában a legdöntőbb körülmény: az t. i., hogy a többségi nép és állama, társadalma és nyelve alapos, rideg és beható ismerete nélkül lehetetlen megismerni és megérteni a kisebbségek helyzetét is. Szlovenszkoí és prágai magyaroktól rengeteg panaszt hallottam emiatt — hiszen ők ismerik jól mindkét fél helyzetét és épp az egyetemes magyarság érdekében szeretnék, ha Budapesten jobban figyelnének Prága eseményei és szelleme felé, hiszen ennek alakulta meghatározza az ő sorsukat is. Vájjon hogyan és mily mértékben törekedtünk eddig — épp saját érdekünkben, Szlovenszko-ra és az ottani magyarokra gondolva — megismerni a cseh múltat, jelent, műveltséget és társadalmat?

ÉREZTEM ezt a nehéz és töretlen utat, midőn Szlovenszko tájairól, az idegen Prága felé vitt idegen földön, Szilézián és Morvaországon át a vonat. Szlovenszko gondjai és emlékei lassan-lassan mind mélyebbre süllyednek belém, hogy helyet adjanak az izgató

és érdekes feladat szorongásának, hogy mintegy előkészítsék az új impressziók befogadását. Éjjel utazom s ez a sötét éjjel mintegy mély szakadékot vont a tegnapi szlovenszkói élet bensősége és csöndje s a közelgő prágai lüktetés közé. Még bennem él az elhagyott falvak nyomorgó és babonás téli csöndje s a halódó városok meghitt, otthoni légköre, az ismerős vonalak és tornyok sziluettje és a pár magyar szó, mi itt-ott fölszakad a szlovenszkói kisváros általános fuldoklásából. Az ismeretlen éjszaka már elém hozza a pusztuló, csüggedt szlovenszkói élet helyett egy új, más világ első üzenetét. A szomszéd szakaszban cseh diákok és turisták utaznak, fáradtan a tátrai síeléstől, Prága felé. S az éjszakából hangos politizálás hangjai jönnek felém, egy nagy nemzeti önbizalom hangjai, mikor ezek a fiatal fiúk nagy komolysággal és tájékozottsággal magyarázzák egymásnak a világpolitika eseményeit. A bizalom Franciaországban és Oroszországban, egy új háborúban való helytállás és győzelem reménye, a németség helyzetének mérlegelése s a cseh nemzet kérdéseivel való kapcsolatbáhozatala az uralkodó motívumok. E beszélgetésben, ismétlem, nagyon sok volt a merész nemzeti önbizalom. De egyúttal érződött rajta a logika és a konkrétum ereje; frázist alig hallottam e heves, politizálás során.

Ebben az akaratlanul végig hallott beszélgetésben alig hallottam olyant, amit előbb vagy utóbb nem olvastam volna cseh újságok és folyóiratok hasábjairól. Sok volt benne azután abból a dogmatizmusból, mellyel a csehek Európa felé igazolják fontosságukat. Ezek a fiatalok jól megtanulták Masaryk és Benes tanításait, melyek azt hirdetik, hogy a cseh nép a nyugateurópai humanitás, a szabadság, a gondolat és az elvhűség nemzete s ma mintegy Kelet felé védője a hitleri diktatúra és reakció ellen a francia forradalom eszményeinek. Ezek a fiatalok jól megfontolták a szavakat és jól elolvasták azokat a könyveket, újságokat, folyóiratokat, ahol a csehek európai hivatástudata a társadalom köznapi nyelvére fordítottan tovább él lefelé, egyre mélyebb rétegekig. Beszélgetésükből nem is annyira a lényeg érdekelt, melyet amúgy is ismerhettem volna s melyet oly sok helyen másutt is megtaláltam, hanem sokkal inkább a forma és a keret. E fiatalokban ugyanis már órákkal Prága előtt elémvetült a mai cseh társadalom gondolatvilága, melyet a konkrét tényekhez való ragaszkodás, az ismert tények reális mérlegelése, a fölsimert, illetve a javára szolgáló princípiumok konok követése és az élet ridegen realista fölfogása jellemez.

Talán sokak előtt ideáltalan, rideg és emelkedéstelen ez a cseh életfilozófia. Mégis: a mai cseh „nagylétet“ ez a konkretizmus és realizmus emelte föl. És ez meglátszik Prága arculatán is. A mai Prága egyszerre tükrözi a cseh szellem realizmusát az ebből a realizmusból következő modernség-kultusszal. Mindenben a mát és nem a múltat figyelik. Az érkező első nagy impressziója a Vencel-tér; óriási, modern palotáival gögösen feszül a reggeli szürke égre a mai Prága hatalmas fóruma, ahol mindez a modernizmus, realizmus, konkretizmus a köznapi élet nyelvére átfordítottan megvalósult. De Prágához elválhatatlanul hozzákapcsolódik egy hatalmas történeti

és művészi múlt emléke is. A Vencel-tér panorámája a mát hozza elénk; a prágai múltat a Hradzin, a vár finom panorámája jelképezi. Múlt és jelen vájjon milyen kapcsolatban áll ebben a lüktető városban, melynek mai életformája oly véghetetlen távolba lendült az elmúlt századok formáitól?

Kissé bizalmatlan vagyok eleinte még a prágai modernséggel szemben; régi emlékeim és hajlamaim szívesebben vonzanak a barokk paloták dús homlokzatai s a félénken meghúzódó Öreg templomterek felé. Az első napok a múlté. A prágai múltat keresem a Vltava fiisoros, szigetes partjain — vagy legalább is megnyugtató szintézist kívánok a múlt és jelen közé. A folyó partja Prágában elhanyagolt s a századvég s a szecesszió fakó bérházaira távolról int a Hradzin arisztokratikus árnya, mint a kispolgári jelenre a művészi múlt, melyet a vörhenyeges alkony, mint bizonytalanul világított kulisszát, egyre távolabbra és egyre nagyobb feketeségbe von. A Vltava szelíd folyó és sekély s hogy hajózható legyen, minduntalan vízduzzasztó zsilipek gyorsítják lomha futását. A kora tavasszal még vastag jég terült a csöndes hullámok fölé; a jégen vidám gyerkőcök korcsolyáztak s fölötté töméntelen sirály jajgatott eleség után; a lékekben vadkacsák özöne kutatott. Ezt az idilli képet kiegészítik a partok öreg vízimalmjai, lankadó fűzesei, flamand városokra emlékeztető apró csatornái, melyek régi verseket, sötét legendákat idéznek. Emlékek, mesék, múlt és jelen fölé szinte szimbólumként nyúlik el Európa egyik legrégebb hídja: IV. Károly császár, ez a legnagyobb esdi király, a „haza atyja“ építtette ezt a zátonyos, sekély folyó fölé. Két védő kaputornya közt, komoly boltozatai fölött gót és barokk szentek exotikus sora nyújtózik szeszélyes hajlatokkal az alkonyi égre. Amott kis emléktábla, mely Nepomuki Szent János halála helyét jelöli. A vár alkonyi panorámájában s alatta a hídban valami tragikus alázatot érzek, valami odaadást és meghajlást a jelen felé.

Prága nagyon régi és nagyon szűk, rendezetlen város. Másutt a hatalmas forgalom, a nyílt utak áradata húz, itt ellenállhatatlanul vonz a régiség. A szimbólummá lett Károly-híd táján még teljes varázsában él a múlt. A Klementinum óriási barokk épülettömbje, klostromok, könyvtárak, kápolnák, templomok e tömkelegé, ez a különleges prágai Escorial még elkísér egy darabig. Ma egyetemi könyvtár a cseh jezsuita ellenreformáció e hajdani székhelye. Kapuján diákok özönlenek ki; sok magyar szót is hallok — de ezek a nagyon modern fiatalok mintha rosszul éreznék magukat az öreg kövek között. Az este árnyaiba ódon polgári házak süllyednek el mellettem; csúcsos homlokzatuk és sápadt ablakaik fölött tűnődő szentek, antik istenek. Roskadozó kapuik alól részegedő zene és proletár kocsmák durva zaja riaszt és beteg koldus könnyes verklíje sír. Hajdan ezek a sötét utcák Hús Jánost látták. Itt áll nem messze a Betlehem-kápolna, hol először vette ajkára a lángoló eretnektől fölízgatott tömeg a németgyűlölet jelszavait s a szót, melyből azóta a cseh államcímer fölirata s Masaryk elnöki jelmondata lett: „Győz az igazság!“ ... Pár század után az eUenreformádós osztrák-barokk kor gazdag főúri palotákat rakott a levegőtlen utcák közé. Az antikizáló kariatidek,

a térhatástól megfosztott, szűk térre szorult homlokzatok ívei és nagy ablakai, melyek Fischer von Erlach és Diesenhoffer osztrák-barokk művészetét hirdetik, egy szebb korról beszélnek a környező nyomortanyák értetlen lakóinak. Ez a kontraszt kissé fojtogat. Ma sötét lebujsz, elhullott emberek alkoholos menedékei vonulnak meg Hús János és a barokk főurak emlékeinek ölén. A pincékben hajnalig torlódik, táncol az olcsó zene érzélgős hullámain Prága alja; ez a városrész szinte ugyanúgy haldokol, élettelenül, mint a „szennyében is királyi“ Velence s a múlt tetemeiről így rágják a nagyváros tömémentelen apró férgei az utolsó foszlányokat.

Mint drága halottat a siratok, úgy gondolják és szeretik ezt az „ó-várost“ a régiségek s az időtlen szépségek barátai. A művelt cseh és német elmék elégikus szerelemmel tekintenek e sötét, omló házak felé. De oly szerelem ez már, melyben több az emlékezés nosztalgija, mint az élet és öröm. Hiszen a mai cseh embernek már nem kell a múlt. Gáttalanul akar élni; tér, levegő, tágas szabadság és természet után áhítozik. Életstílusa nem vágyik a gótika és a barokk után. Ehelyett inkább a jövő s a jelen formáit szereti, a síma felületeket és modern művészete a historizálás, a neobarokk, a stílusimitációk elfajzásaitól egészen mentes maradt. Inkább szereti a modern házon az üveget, a vasbetont, az acélt, mint a barokk kariatidet. Minden historizálás egész idegen és megfoghatatlan számára. Modernsége tehát tendenciózus és nagyon merev: a múltat önmagában sem szereti.

Innen van az, hogy a prágai antikvitások finom barátai már nem bírják feltartóztatni az új stílus rohamát; ez betör a legódonabb utcákba is és nyolc-tízemeletes üzletházakat rak az álmodó barokk paloták fölé. A prágai antikvitás sokkal jobban ügye a város külföldi barátainak, a szépség politikamentes kedvtelőinek, naint a hangsúlyozottan és kegyeletlenül modern cseh embernek. Így magam is szorongva gondoltam az antikvitás és a Bauhaus-stílus kontrasztjára. A csehszlovák köztársaság és társadalom föltétlenül kihangsúlyozza modernségét, hiszen a barokk egy ma gyűlölt kor feudális és egyházi stílusa volt. Prága nagyon szerencsés város: itt sohse pusztult el semmi, itt mindenki épített. Mily sajátos ellentét! — e modernségét hangsúlyozó Prága legszebb részletei épp azok, melyeket a ma leggyűlöltebb korok építettek: és ez az eUenreformációs barokk. A barokk felé a csehek ma gyűlölettel tekintenek, mert a Habsburgok és a jezsuiták jellemző stílusa. Mégis ez adja meg Prága felejthetetlen varázsát, panorámája és apró részletei finomságait.

A Hradzin oldalán, a kisebbik részen, a „Malá Straná“-n bántatlanul őrzik a múlt emlékeit. A múlt hangulata itt tökéletes. A várhegy lábánál kúszó utcák és terek fölé meredő monumentális templomok, főúri paloták, az osztrák barokk legtökéletesebb összhangját adják. A várhegy a cseh királyok hajdani lakával s udvarán a Szent Vítus székesegyházzal, szintén bántatlan egész. Mint szemrehányó szimbólum mered a huszita Prága fölé a cseh katolicizmus és történelem e fókusza. De ma már inkább emlékezés és szimbólum tényleg ez a szinte túlzott gonddal és ahisztórikus stílustisztasággal folyton

javított székesegyház. Gazdag ívei mellett, a híres harangtorony árnyán ott van Szent Vencel sírkápolnája. A régi cseh katolikus kegyelet úgy énekelt e gyöngéd és vértanú fiatal fejedelemhez, mint akár a magyar gondolt Szent István felé. Az ő nagy műve volt, hogy a cseh nép a keresztény-germán kultúrközösség tagja lett. De Prága ma mégis inkább Hús János városa, mint Szent Vencelé. Szent Vencel a németbarátság, a lojalitás és a mérséklet megjelenítője, Hús János a lázadásé, a nemzeti „öncélúságé“, a dacé, a németellenességé, kiben a cseh lélek megtalálta önmagát. Palacky és Masaryk szerint a cseh történet alapgondolata, értelme vallási jellegű: a Róma elleni harc — Hús ennek a szimbóluma. Szent Vencel és Hús egyformán a nyugathoz fűzték nemzetüket. De a mai cseh köztudat elsősorban Húshoz folyamodik: az ő racionalizmusa, lázadása a mai cseh ember legnagyobb élménye s legnagyobb nevelői: Palacky, Havüéek—Borovsky és Masaryk mind Hús eszményét oltották az addig lojális és katolikus csehek szívébe. A prágai főtéren, az öreg városháza előtt, gót templomok, barokk főúri paloták és szecessziós bérházak közt ott áll a vértanú eretnek dacos szobra .— nagyon rossz utánzata Rodin „Calaisi polgáraidnak; ez a szobor ma a cseh nemzeti kegyelet központja s ide, ehhez a kemény vasalakhoz zarándokolnak a modern Prága emberei nemzeti ünnepeiken és nem Szent Vencel aranszövetek és márvány közt pihenő elhagyott ezeréves sírjához.

Hús János ma annyiban lendítője a cseh életnek, hogy a cseh ember Masaryk tanai nyomán az ő alakjára sugározza rá mindazt, amit élete eszményeinek tekint: a ráció, a szabadgondolat, a szabadság s az európai humanitás kultuszát. Prága lendülő modernsége, mely az álmodó kisvárosból nagy metropolist alkotott, szintén ennek a realizmusnak és racionalizmusnak az eredménye. Egy percre tán meghökkentő a barokk s a Bauhaus egymásmeÜettisége. De aztán meglátjuk, hogy ez az egymásmellettiség mennyire a mai élet gyors és mindenben előmlő jellegét jelképezi. Félig foldbesüllyedt, poétikus barokk templom mellett Bauhaus-stíli autógarázs terpeszkedik és Bata Vencel-téri kilencemeletes üvegpalatája mögött, a Jungmann-téren, bérházak, bankok közé ékelten áll a ferencesek gót temploma; merész ívei majd oly magasra nyúlnak, mint a fényárban úszó üvegpalota; halk falai alján apró temető, a modern tempó tőszomszéd-ságában évszázados sírkövek a bús fűzfák alatt.

Az ó város az esti szürkületben egyre kihaltabb lesz s ahogy az újváros, a „Nové Město“ felé megyek, egyre riadtabban bújnak az öreg házak, a boltok, bankok, hentesboltok, cukrászdák villogó, síma portáljai mögé; egyre nő a forgalom s a tegnapi bérpaloták, üzletházak egyre merészebben ütik föl síma homlokukat az avult épületek fölé. Csakhamar újra itt van előttem a Vencel-tér, most már nem a reggeli szürkeségben, de az este teljes pompájában, tarka színeiben. Száz év előtt elhagyott külváros volt ez, lóvásártelep, melynek végén empirekapu vezetett a régi királyi szőlőskertek, a „Vinohrady“ — akkor a prágaiak kedves „vidéki“ kirándulóhelye — felé. Ma a Vnohrady legszebb polgári része Prágának, sok bécsies formával és színnel. A Vencel-térből azóta a modern üzleti, társadalmi és

forgalmi élet legfőbb fóruma lett. Ennek a lejtős, hosszúkás térnek szélessége alig nagyobb, mint az Andrássy-úté a Városliget felé. De mindent, mi Prágát jellemezheti, ez tömöríti magába. Az esti égre hét-nyolcemeletes modern paloták küldik merész üveg- vagy acélhomlokzatuk nappali fényeit. Ez már egészen más világ, mint a történeti Prága és múlt és jelen küzdelme itt a jelen javára dől el. A Vencel-tér a csehek számára a legmaibb Európát és a legeurópaibb mai cseh életformát jelenti. Fénye, modernsége és gazdagsága mögött nemcsak Szlovenszko nyomasztó csendjének és szegénységének árnya áll, de ott áll az elmaradt, korlátjaiba zárt cseh kisváros is, melynek idetévedt öreg polgárai, bársonyfejkendős öregasszonyai idegenül és haraggal topognak az érthetetlen fény és hangorgia között. A Vencel-tér a cseh realitás legvégsőbb következése — annyira, hogy itt látszik meg, maga a cseh nép is mennyire idegen saját nagyjaitól. A tér végén ott áll a cseh nemzeti múzeumnak a nyolcvanas évekből való jelentéktelen monumentalitású épülete, nagy nemzeti buzdulások és adakozások emléke. Előtte, a Vinohradyról lesikló enyhe lejtőn pedig ott áll egyszerűen, mereven és senkitől észre nem vétetve Szent Vencel szobra. Prágában, akár más középeurópai fővárosokban is, igen sok a rossz szobor — de Szent Vencel szobra szomorú hatásához az is hozzájárul, hogy ez a szobor itt mennyire idegen az élettől s mennyire eltűnik a tér forgalma között, nem úgy, mint Hús János szobra a városháztéren...

A kivilágított könyvkereskedések nemrég még Masaryk műveit hirdették s nagy, öles reklámok intették a cseh közönséget, hogy olvassa államalkotója műveit, mert elsősorban is a tudás és a műveltség a csehszlovák köztársaság alapjai. A csehek sokat és mohó aktuális érdeklődéssel olvasnak, szexuológiát, szociológiát, pszichológiát, vallástudományt, filozófiát, közgazdaságtant. A nagyszámú könyvkereskedések változatos kirakataiban szinte keresztmetszetét nyerjük szellemi érdeklődésüknek, melyből szinte teljesen hiányzik a történelem. Ez a szellemi érdeklődés a jelen felé fordul és elsősorban politikai és szociológiai természetű. Az elmúlt években a cseh politikai irodalom nagyot fejlődött. Elsősorban nemzetközi kérdésekkel foglalkozik s ez természetes is a köztársaság helyzetében; ugyanekkor egész sor mű tárgyalja az európai kisebbségi kérdéseket a finnektől kezdve a magyarországi szlovákokig. Az irodalomban a szociális regény és a szürrealista vers uralkodik. De Masaryk könyvei ma már nem próféciaák a cseh ember számára — s aki az agg politikus-filozófus könyveiért a prágai könyvesboltokba belép, az vagy német, vagy magyar...

A Vencel-téren nyüzsgő nép, Prága népe, nem az örök dolgokban él; minden gondjukat a jelen foglalja el. Fiatal jampecsek (a prágai argot szerint „Pepiknek) nyüzsögnek itt nagyon kihangsúlyozott modernséggel és eleganciával, bizonytalanul széles nadrágban s bizonytalanul kis kalappal szökés fejükön s a szokol-nevelésben kisportolt alakú fiatal nők, kik egyre nagyobb lendülettel teszik magukévá a nyugati eleganciát. A Vencel-tér Prága korzója és fóruma. A mozik, éttermek, fényes, két-háromemeletes kávéházak nyelik az embereket

hatalmas hodályaikba. Prága a háború után kezdett modern várossá fejlődni s a szűk utcákban, a régi házakban kevés a hely. A ma divatos prágai háztípus nagyon praktikus és a hely legapróbb kihasználása jellemzi. A pincét a mozi, a bár s egyéb szórakozóhelyek foglalják el. A földszinten nagy, fedett átjáró udvarok vannak, „passage“-ok, fényes üzletsorral, akár az olasz „galériáiban. Az alsóbb emeleten van a kávéház s ezután jönnek csak a lakóhelyiségek. Prága ma sokkal inkább a kávéházak városa, mint volt Budapest a háború előtt. S a kávéház mellett az életstílust az automatabüfé szabja meg. Munkája után ide siet a magasrangú katonatiszt, a sofőr, a miniszteri tanácsos, a szomszéd Graben körüli pénznegyedből a bankhivatalnok, akár a szegény diák s természetesen a belváros munkásai és kereskedelmi személyzete. Ennek az élet egyszerű külsőségei az oka. A prágai ember nagyon takarékos, akár a francia kispolgár és szereti minél lejjebb redukálni élete külsőségeit és kiadásait. És mivel szeretnek jól enni és emellett keveset költeni, ezért keresik fel olyan tömegben ezeket az automatabüfféket, melyeiméi talán csak az étteremszerűen berendezett hentesboltok, hol az áru egyúttal elfogyasztható is, nagyobb forgalmúak. A prágai ember társadalmi élete nem az otthon, de a nyilvános hely körül forog; a legkülönbözőbb hivatáskörök jól megférnek ugyanazon a helyen s nincsenek „úri“ vagy „kevesbbé úri“ helyek; a demokrácia nemcsak elméletben, de gyakorlatban is él.

A polgári és gazdag modern cseh társadalmat fejlődéstörvényei tényleg a demokráciára és a társadalmi kötetlenségre utalják. De a félszeg cseh kispolgárból vagy osztrák hivatalnokból csak Masaryk életműve nevelt emberileg fölszabadult embert a mai racionalista és demokrata formában. De ez a felszabadított tömeg hálátlan Masaryk és Benes tettei iránt. Az idősebb és férfikorát élő nemzedékben még él az államalkotók s a demokrácia eszméinek dogmatikus kultusza. De a fiatalság már elfordult ettől az életeszménytől. A cseh fiatalság vagy kommunista, vagy fasiszta. A május elsejei óriási Venceltéri fölvonuláson a polgári pártok, beleértve a kispolgári szociáldemokratákat, mind eltörpültek e két domináns ellenfél százezres tömegei mögött. A kommunisták vörös zászlótengere alatt pedig nemcsak munkások és ezek között is 60—70 éves öreg emberek és asszonyok kiabáltak szavalókórus-szerűen a jelszavakat; „éljen a vörös Moszkva“, „éljen Sztálin“, „éljen a vörös hadsereg“, „nem Masaryk kell, de Lenin“ stb., hanem lelkes fiatalok óriási tömege is, a „vörös diákság“. De talán még több fiatalember gyűlt Stribny „nemzeti egység“-ének kék zászlói alá, kik meg nem a nemzetköziség, de a legmerevebb nemzeti elzárkózás jelszavát kiabálták: „nie, néz národ!“ — „semmi, csak a nemzet!“ És valljuk be, a prágai nép szíve ez utóbbiak felé húz. Beneá Prágában nagyon népszerűtlen, de annál népszerűbb Masaryk és nyugati cseh orientációja konok ellenfele: Kramár. A választásokon még az ő áldásával indult a hatalom felé Stribny „nemzeti egysége“. A prágai tömeg Stribny bulvárlapját bújja és tőle tanul egyforma gyűlöletet a mai rendszer és az általa „tűrt“ kisebbségek ellen. Masaryk nevét még a tisztelet nimbusza vonja be; helyette Benesben látják a cseh nacionalisták

a mai rendszert, melyet nemzetietlennek, nemzetellenesnek, defetistának tartanak. Benes kívülről nézi, Európa szemszögéből a cseh kérdéseket, míg ez a tömeg mindent belülről tekint. A Hradzin és a prágai nép annyiszor néztek egymással farkasszemet. Ma talán változott formában, újra ez a helyzet. A Czernin-palota barokk-termeinek fényében élő külügyminiszter helyett a jovialis Stribny a prágai nép kedvence, a prágai mulatóhelyek látogatója, ki még politikai vezérkarával is kávéházban, pezsgőfröccsök fogyasztása közben elmélkedik a cseh diktatúra jövőjéről, nem úgy, mint a zárkozott Beneš.

A Vencel-tér a kohó, ahol a cseh élet jelenségei és belső ellentétei forranak. Este, a fényreklámok áradatában, mintha érezni lehetne, hogy Prága kissé a weimari Berlin örököse s van is ebben valami igazság, ha rátekinünk ezekre a kék, fehér, lila fényben izzó felhőkarcolókra. Így jön ismét Prága felé a német befolyás s a weimari Berlin hatását még fokozza az itt élő rengeteg német emigráns. De Prága azért ma végtelenül idegen a németiségtől, ahogy a cseh műveltség is teljesen felszabadult a háború előtti túlzott német befolyás alól s inkább fordult Franciaország, sőt még inkább a cseh humanista világszemlélethez és természettudományos racionalizmushoz közeli angol szellem felé.

„Cseh humanizmus“ — a politikai élet s főleg a magyar kisebbségi sors előttünk ezt a fogalmat gyanússá teszi. Ez a fogalom azonban jó alkalom, hogy mélyebben pillanthassunk a cseh lélekbe. A csehek humanizmusa kettős oldalú. A cseh ember a mai Európában nagy hivatástudatot érez. úgy érzi, hogy a diktatúrák s a XIX. század eszményeinek omlása korában, a barbár Közép- és Kelet-Európa felé egyedül ő a védője németekkel, inagyarokkal, lengyelekkel szemben a nyugati műveltségnek, az értelemnek, a szabadságnak, az emberi szolidaritásnak s mindannak, ami a francia forradalom hagyatékát jelenti. A cseh „humanitás“, a cseh „humanista“^ műveltség így nem a múlt, az antikvitás felé fordul, hanem inkább Anglia vagy Franciaország szellemiségének egy része, a laicista, racionalista, radikális Nyugat felé: számára ezek jelentik az emberiség magaslatait. A cseh ember hívő természetű, a cseh történet „értelme“ vallásos jellegű: ma a cseh ember konokul hisz saját európai és humanitárius hivatásában s eszményei időtálló értékeiben. Másfelől viszont ez a „humanizmus“ korlátolt és önző jellegű. Elsősorban azért van ez, mert a cseh hivatástudat eleve csak önmagát tartja, Hús, Comenius, Palacky és Masaryk neveire és életművére appellálva, az európai művelődés, szolidaritás és emberiség egyetlen zászlóvivőjének Közép-Európában s már e fogalom fölvetésével kizárt ezen tulajdonságok birtokából más népeket. A csehek humanizmusa azonfelül elsősorban nem is annyira európai és emberiségi érzés, mint inkább a nemzeti önzés és összetartás eszköze. Igen, a cseh társadalom önmagában és önmagával szemben demokrata, humanista s lehetővé tesz a beléje tartozónak minden szabadságot, érvényesülést, szellemi és emberi kifejlést, de ugyanakkor kevély

és zárkózott merevséggel utasítja el másoknak, pl. a kisebbségnek ezen eszmények gyakorlati hasznaiban, eredményeiben való részvételét.

Prága szellemi életét áthatja ez a humanitárius frazeológia. De épp a legjelesebb cseh elmék érzik itt az eszmény és a valóság nyilvánvaló ellentéteit, nemcsak a Köztársaság népeinek egymásközi viszonyában, de magában a cseh társadalomban is. A cseh hivatástudat és nemzeti önzés kultusza rideg frázist formált a humanista eszményből, mely ma a cseh élet aktuális jelszava. A cseh nép nagy gondolkozói ma már féltik nemzetüket ettől a fráziskultustól. A „humanizmus“ jelszavát Masaryk hozta be a cseh életbe. De pozitív tartalommal nem tudta már e jelszót megtölteni. Ferdinánd Peroutka, a csehek legnagyobb és legműveltebb publicistája époly jól látja e „humanizmus“ képmutató jellegét, mint a cseh szellemet az angolszász humanizmus valóságaihoz és tisztaságához közel hozni akaró Emánuel Rádl professzor, ki ma a cseh élet legmagányosabb és legőszintébb kritikusa. Jól látja a cseh „szabadgondolköző“ és nacionalista nevelés hiányait s a cseh nacionalizmus túlméretezett jellegét. Figyelmét főleg a német kérdés köti le s kíméletlenül rámutat a cseh nacionalizmus kíméletlenségeire. Szeretné minél jobban az angolszász kereszténység tisztult légköréhez közelebb vinni a cseheket. Vezetője a cseh JUCA-mozgalomnak, a cseh intellektuális fiatal elit új tömörülésének.

De míg Rádl és Peroutka még nyugatabbra akarják vinni a cseheket, hogy elfakuló frázisideálból a cseh nyugatiasságot valósággá tegyék, Prága s a cseh élet messzebbi távlatok felé tekint. Prágát egyre jobban érdekli ismét a szláv világ. Ez a mohó és telhetetlen Nyugat-vágytól fűtött város kezdi úgy érezni, hogy hivatása van a szláv életben. És lassan a nyugati felszín alól szláv jegyek ütözködnek elő. Prága ma szláv metropolis és a szláv világ legfontosabb városa, mely őszintén és nagy eredménnyel dolgozik a nyugatiasság és szláv'ság nehéz szintézisében.

Szlovenszko szűk és elzárt világ Prága számára. A prágai ember csak nagy körvonalaiban ismeri ezt a romantikus, táji és etnográfiai érdekességű országrészt; a szlovák nyelvet gyakran nézik oroszoknak, lengyelnek vagy horvátnak. Innen ered azután a cseh uralkodó attitűdje Szlovenszkoval szemben. A cseh ember racionalista és csak azt fogadja el, amit lát vagy tud — és mivel Szlovenszkoról azelőtt dogmatikus politikai frázisokon kívül („magyar elnyomás“, „csehszlovák nemzetegység“) nagyon keveset tudott, tehát nem tudja feltételezni, hogy az ő bejövetele előtt is volt ott társadalom, emberiség, kultúra... Most erre nem is térhetek ki: de Prágában még kevesebbet tudnak a magyarokról. Tudják, hogy Szlovenszkon él egy magyar kisebbség: „a mi magyarjaink“ — de hogy hol és hogyan él, erről alig van az átlagos, középosztályi, nyugati dolgokban jártas cseh embernek fogalma. Legtöbbször ázsiai barbároknak tartják a magyarokat. A magyar irodalomból Molnárt és Körmendi Ferencet ismerik. Azok talán többet tudnak, akik a

prágai magyar diákokkal érintkeznek; az ilyen emberek szívében gyakran támadnak politikán fölül emelkedő, megértő emberi szimpátiák, de ezek sohse szólnak a nemzet és nemzet, csak az ember és ember közti viszonyhoz. Most arról sem szólhatok, hogy milyen ezeknek a prágai magyar fiataloknak mindennapi élete. Csak egy különbségre hívom fel a figyelmet. Szlovenszkót és az ottani magyar ifjúságot eddig kizárólag mint „mozgalmat“ szemlélték nálunk. És ezeket a viharos „mozgalmakat“ is Pozsonyon át nézték. Pozsonyban a délszlovenszkói agrármagyarság ifjúsága tanul s így ezek a „mozgalmak“ népiesek, „szociálisak“ lettek; ez természetes is az ottani nagy magyar tömegek miatt. De él Szlovenszkón egy városi magyarság, vegyes vérséggel és magyar kultúrával; ma ennek a városi magyar típusnak Kelet-Szlovákellenes, a nagyon régi és nagyon művelt szepesi, sárosi, kassai lakosság fiatalsága a reprezentánsa. Ez az a típus, melyet Szvatkó Pál egyszer „indogermán magyar“-nak nevezett, hiszen fajisága kevert, életformája egészen nyugati. Ma ez a fiatalság Prágában tanul, hiszen Kelet-Szlovenszkónak Pozsonnyal és a nyugattal vajmi kevés kapcsolata van. De a prágai fiatal magyar nem „mozgalmi“ ember, hanem heroikusán individualista. Ezt az individualizmust az otthonból hozta magával, a régi nemesi vagy polgári légkörből. És még továbbfejlődött ez az érzés azáltal, hogy Kelet-Szlovenszkón a magyarság alapja az egyén és nem a 20 százalékos létszámmal kollektív kisebbségi jogokat bíró tömeg. Itt az egyéni bevallás, a magyarság egyéni vállalása a fontos e vegyeslakosságú vidéken. Prága a fiataloknak az élet teljét és gazdagságát nyújtja mozgalmas, színes életével. Aki nem bír emelkedni, hamar elstüllyedhet a nagyváros léhaságában. De aki már lelki alkatánál fogva fogékony s tán otthonról is magával hozta a műveltség szeretetét, az ebben a távolabbi perspektívákat nyújtó légkörben a szlovenszkói kisváros fojtottsága után hozzájut Európához; ez a műveltség nem könyvműveltség lesz, de az élet ismerete és nem történeti jellegű, de inkább zenei, szociális és irodalmi. A vidéki magányból Prága csásbjai közé merült átlaglelkek nem is érzik annyira a sok új inger közt magyarságuk terhét és tudatát — ez csak keveseknek adatott meg közülük, hogy tisztán érezzék az őket körülvevő nagy magányt.

Szlovenszkó, szlovákok és magyarok tényleg magányosak Prágában, mert Prága rajtuk át messze Kelet felé tekint. Prága nagy szláv hivatást szánt magának. Itt most nem érdekelnek az orosz-cseh viszony politikai körülményei és fordulatai. Itt csak annyit említek föl, hogy e messzetekintő kapcsolatnak nagyon is megvoltak az eszmei alapjai. Ez volt egyfelől a csehek pánszlávizmusa. A cseh pánszlávizmus teljesen idegen volt az orosz cárizmustól, mindig demokratikus vágy jellemezte; ahogy a csehek az emberek közti egyenlőséget tekintik életük céljának és formájának, úgy a szláv népek viszonyában is mindig egyenlőséget, demokráciát és nem césarizmust akartak. Masaryk, aki nyugat mellett az orosz léleknek is igen nagy ismerője volt, formulázta meg ezt a törekvést a legvilágosabban. Ma ez a vágy a cárizmus végső bukásával megvalósult. Másfelől pedig a cseh társadalom mindjobban szaturálva van a szociális gon-

dolattal. A szociális törekvések megörökítése ma legfőbb anyaga és élménye a realista és racionalista cseh irodalomnak, melyben a racionalizmus által lefojtott szláv érzékeltség így talál utat magának — s itt már évek óta az orosz szociális regény a mintakép. A cseh intelligenciának ma is nagy orosz műveltsége van; így összetársul a cseh érzelmek két eleme: a szláv érzés és a szociális eszme a mai Oroszország iránti barátságban.

A csehek ezt a szláv vágyat átváltják realitássá. Prága ma idegen Szlovenszkóval szemben és nem ismeri népeit és földjét. De ehelyett ismeri az ukrán-lengyel ellentéteket és ismeri a távoli Oroszországot. Ez a külsőleg annyira nyugati város ma a szláv tudás központja. A Lobkovitz-palotában elhelyezett szláv intézet hónapról hónapra bocsátja ki hatalmas publikációit, melyek a legapróbb részletekig fölvilágosítják az érdeklődőt. Épp legutóbb jelent meg oroszul egy nagy munka, mely három vastag kötetben tárgyalja a cseh-orosz kapcsolatokat — egyelőre csak a XVIII. század végéig. Folyóiratok, előadások hívják fel a közönséget a szláv problémák fontosságára s mélyítik el a tudatot, hogy a csehek hivatása ennek vezetése és megművelése. A cseh demokráciában pedig a politika organizált és szociálisan szervezett társadalom törekvéseiből születik — s ma ez a társadalom igen fogékony egyfelől a szláv világ, másfelől az európai külpolitika iránt. A cseh lapok egyedüli fontos része a külpolitika, a belpolitika igazán nem érdekli a maga egyéni dolgait mindennél többre tartó politikus cseh polgárt. Prága azzal a tanulással szolgálhat, hogy emellett a nagy érdeklődés és folytonos mozgás mellett a csehek racionális logikával, realizmussal és a konkrétumok számbavételével viszik előre a maguk ügyeit. Ez talán a legnagyobb tanulság, amit a magunk javára Prága s a cseh szellem megismeréséből meríthetünk, s amit kemény munkával hasznunkra fordíthatunk.

GOGOLÁK LAJOS